

Ks. Andrzej Uciecha

Wydział Teologiczny
Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach
e-mail: andrzej.uciecha@wp.pl

8 (2015) 1 ISSN 1689-5150

DOI: <http://dx.doi.org/10.12775/BPTh.2015.005>

ܐܗܪܗܬܐ (*taḥwāythā*) jako metoda egzegetyczna w pismach Afrahata, perskiego Mędrca

ܐܗܪܗܬܐ (*taḥwāythā*) as an exegetical method in the works of Aphrahat, the Persian Sage

Streszczenie. W krytycznym wydaniu dzieła Afrahata (260/275–345) jego tłumacz Joannes Parisot wymienia we wstępie różne syryjskie terminy, którymi sam autor określał swoje opracowanie skierowane zasadniczo do „synów przymierza” („epistolae”, „sermones/homiliae”, „capita”, „memoriae”, „res gestae/historiae/tractatus”, „sermones”). Należy podkreślić znaczenie pojęcia *taḥwāythā* („demonstratio”); Afrahat wykorzystuje ten termin jako narzędzie prezentacji biblijnych postaci, które swoim postępowaniem demonstrują i głoszą, zachęcają i pouczają, przypominają i wyjaśniają tajemnice Bożej mądrości. Prawdopodobnie zredagowane przez Perskiego Mędrca *taḥwāythā* były odczytywane w formie pasterskiego listu w konwentach „synów przymierza”.

Abstract. In the introduction to the critical edition of the work of Aphrahat (260/275–345) his translator, Joannes Parisot, lists different Syrian terms, which the author himself applied to characterize his study addressed mainly to the „sons of covenant” („epistolae”, „sermones/homiliae”, „capita”, „memoriae”, „res gestae/historiae/tractatus”, „sermones”). The meaning of the term *taḥwāythā* („demonstratio”) must be emphasised here, since Aphrahat uses it as a means of presenting the conduct of the biblical figures who demonstrate and preach, encourage and teach, remind of and explain the mysteries of God’s wisdom. *taḥwāythā*, probably edited by the Persian Sage, were being read out in the form of a pastoral letter in the monasteries of the „sons of covenant”.

Słowa kluczowe: Afrahat; Mędrzec Perski; Synowie Przymierza; syryjski ascetyzm wczesnochrześcijański; teologia judeo-chrześcijańska.

Keywords: Aphrahat; the Persian Sage; sons of the covenant; early Syrian asceticism judeo-christian theology.

* Fragmenty niniejszego artykułu zostały ogłoszone w czasie Międzynarodowej Konferencji Biblijnej „Egzegeza biblijna – między alegorią a dosłownością”, zorganizowanej przez Instytut Studiów Klasycznych, Śródziemnomorskich i Orientalnych. Pracownia Starożytnego Bliskiego Wschodu i Tradycji Biblijnej Uniwersytetu Wrocławskiego w Ostrowie Wielkopolskim w dn. 29–30.05.2014 r.

Wstęp

W krytycznym wydaniu dzieła Afrahata (260/275–345) jego tłumacz Joannes Parisot wymienia we wstępie różne syryjskie terminy, którymi sam Autor określał swoje opracowanie skierowane zasadniczo do „synów przymierza” (ܘܨܪܘܟܝܢܐ). Wśród takich określeń, jak ܘܨܪܘܟܝܢܐ („epistolae”) [*Demonstratio* 1, 1 (5, 1) i 10, 7 (457, 25)¹], ܘܨܪܘܟܝܢܐ („sermones/homiliae”) [*Demonstratio* 10, 7 (457, 23); 10, 8 (461, 21); 22, 26 (1044, 23); 22, 26 (1048, 18)], ܘܨܪܘܟܝܢܐ („capita”) [*Demonstratio* 22, 26 (1044, 26)], ܘܨܪܘܟܝܢܐ („libri”) [*Demonstratio* 11, 7], ܘܨܪܘܟܝܢܐ („memoriae”) [*Demonstratio* 10, 7 (457, 22); 22, 25 (1040, 21), 23, 68 (148, 9)], ܘܨܪܘܟܝܢܐ („res gestae/historiae/tractatus”) [*Demonstratio* 4, 1 (140, 1); 10, 9 (464, 16)], ܘܨܪܘܟܝܢܐ („adhortationes”) [*Demonstratio* 22, 25 (1041, 21.22)], ܘܨܪܘܟܝܢܐ („sermo”) [*Demonstratio* 17, 1 (785, 8)] francuski benedyktyn podkreśla znaczenie pojęcia ܘܨܪܘܟܝܢܐ i tłumaczy je na łacińskie „demonstratio”².

W naszych poszukiwaniach skupimy się najpierw na badaniu zakresu semantycznego terminu *taḥwāyṯhā*, którym najczęściej posługiwał się w swoim warsztacie egzegetycznym, epistemologicznym i sapiencjalnym Afrahat, a następnie postaramy się odnaleźć i scharakteryzować obszar, w którym to pojęcie znalazło swoje uzasadnione miejsce i praktyczne zastosowanie. Problem badawczy zatem polegałby na poszukiwaniu relacji między terminologią przede wszystkim egzegetyczną Perskiego Mędrca a jej ewentualnym pastoralno-liturgicznym podłożem, na którym wyrastała i rozwijała się nauka ascetyczna „synów przymierza”.

¹ Oznaczenie dostosowane do wydania Parisot: oznaczenie lokalizacji tekstu źródłowego: pierwsza cyfra wskazuje na numer *Mowy*, druga – podział na rozdziały w tłumaczeniu łacińskim; oznaczenie lokalizacji wydania tekstu: pierwsza liczba oznacza numer tomu, druga numery kolumny, a następną numery wierszy tekstu syryjskiego. W niniejszym artykule posługiwano się wydaniem mów Afrahata przygotowanym przez J. Parisota: *Aphraatis Sapientis Persae Demonstrationes*, PSyr 1, Paris 1894; PSyr 2, Paris 1907 (tekst syryjski i tłumaczenie łacińskie). Wszystkie teksty syryjskie podaję w przekładzie własnym.

² Kazania, homilie, instrukcje, rozprawy, listy, mowy, księgi, pisma, pamiątniki, komentarze, traktaty, adhortacje, por. J. Parisot, *Praefatio. Aphraatis opera*, s. XXII (Patrologia Syriaca 1); por. M.-J. Pierre, *Introduction*, w: *Le monachisme syriaque du VIIe siècle à nos jours*, vol. 1, ed. Ray J. Mouwawad, Antelias 1999, s. 13–49 (Patrimoine Syriaque. Actes du colloque VI).

1. ܠܗܘܘܬܐ to „demonstratio”?

Semantyczna wieloznaczność terminu ܠܗܘܘܬܐ znajduje swoje odzwierciedlenie w różnorodności przekładów tego słowa na języki nowożytnie³; tłumacze i orientaliści, którzy podjęli się przeanalizowania pozornie nieskomplikowanej treści *Demonstrationes*, stawali przed koniecznością dokonania niełatwego wyboru nazwy dla całego dzieła [„discourses” – (Burkitt, Connolly); częściżej używane „demonstrationes” (Parisot); „homilies” (Bert, Brade, Connolly, Higgins, Maude, Richter, Wright); „sermones” (Antonelli, Lyonnet), „anweisungen” (Vööbus); „abhandlungen” (Beck), „entretiens” (Garitte, Sauget), „lettres” (Chavanis, Fiey), „exposés” (Pierre)⁴, „wykłady, homilie” (Witakowski)⁵, „unterweisungen” (Bruns)⁶. Przedstawione propozycje tytułatury można zaakceptować jedynie na płaszczyźnie translatorskiej ułomności i ze świadomością ograniczonej adekwatności przekładu. Właściwa interpretacja myśli Afrahata musi konsekwentnie uwzględniać symboliczno-obrazową specyfikę syryjskiej teologii.

Zdaniem Pierre wyraźnym przejawem stereotypowego i dlatego ograniczonego ujęcia hermeneutycznego, w którym dominują błędne tendencje okcydentalizacji, jest zwyczajowe tłumaczenie syryjskiego ܠܗܘܘܬܐ terminem „demonstratio”⁷. Należy jednak także pamiętać, że typowa dla Persa retoryka semicka powinna być rozpatrywana w kontekście dychotomii między dwiema formami judaizmu: jedną „hellenistyczną” a drugą „semicką”. Model retoryczny zastosowany w *Wykładach* przypomina strukturę literackiej hybrydy, którą Afrahat komponuje w zależności od potrzeb swojej argumentacji. Biblijne symbole i obrazy w tej kompozycji tworzą logicznie ułożone sekwencje testimoniów. Formalnie i treściowo podobne do litanii te literackie konstrukcje zaskakująco przypominają dawne katalogi znane w utworach mezopotamskich

³ ܠܗܘܘܬܐ pochodzi od czasownika ܠܘܐ (Paël); por. *Thesaurus Syriacus* I, col. 1208–1209: *ostendit, monstravit* (Joz 4,22: „wy pouczycie synów swoich”; Mt 4,8: „pokazał Mu wszystkie królestwa świata”).

⁴ Por. A. Uciecha, *Ascetyczna nauka w „Mowach” Afrahata*, s. 11, przyp. 2; bogata bibliografia por. M.J. Pierre, *SCh* 249, s. 13–31 oraz A. Uciecha, *Ascetyczna nauka*, s. 181–185.

⁵ Por. W. Witakowski, [rec.] *Andrzej Uciecha, Ascetyczna nauka w „Mowach” Afrahata* [= *Ascetic teaching in Aphrahat’s „Expositions”*], *Studia i Materiały Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach* 3, Katowice: Księgarnia Św. Jacka 2002, 192 pp., „Hugoye. Journal of Syriac Studies” 11/2 (2008), s. 253.

⁶ Por. P. Bruns, w: *Aphrahat, Unterweisungen*, Bd. 1: I–X, Bd. 2: XI–XXIII.

⁷ Por. M.-J. Pierre, *Introduction (L’organisation générale de l’œuvre modèles rhétorique)*, w: *Aphraate le Sage Persan, Les Exposés*, t. 1, s. 65, zwłaszcza przyp. 102.

oraz późniejsze hellenistyczne aretalogie, podobieństwa (*homonoia*) i epifanie, które miały pomagać w modlitwie uwielbienia za boskie dzieła i cudowne działanie. Taki rodzaj modlitewnego zestawienia zbudowanego na przykładach został nazwany *Paradigmengebete* [por. Hbr 11; Klemens Rzymski, *List do Kościoła w Koryncie* 9–16.16–18, w: *Ojcowie Apostolscy*, PSP 45, Warszawa 1990, s. (Sch 167)]. Ten hellenistyczny *topos* dobrze znany w czasach i literackim środowisku Afrahata jest zarówno grecko-rzymski, jak i żydowski („*syncrisis judéo-hellénistique*”) a najprawdopodobniej został rozpowszechniony ze względów praktycznych jako mnemotechniczny środek słownej komunikacji⁸.

Termin ܐܘܪܘܚܐ pełni funkcję pojęcia technicznego, które odgrywa szczególnie rolę w hermeneutyce Afrahata. Morrison celnie zauważa i wnioskuje, że jeśli Syryjczyk celowo używał określenia ܐܘܪܘܚܐ dla nazwania swoich *Wykładów*, to najprawdopodobniej i tytuły poszczególnych *Mów*, w których ten wyraz występuje, są oryginalne i nie powinno się ich traktować jako wtórnej inwencji późniejszych pisarzy⁹. Pierwszy raz w samym tekście słowo ܐܘܪܘܚܐ pojawia się w mowie *O miłości* [*Demonstratio* 2, 15 (80, 11): ܐܘܪܘܚܐ ܕܐܘܪܘܚܐ] („Nasz Pan ukazał przykład...”), w której centralnym tematem jest kwestia przebaczenia. Pers komentuje przypowieść o niemiłosiernym słudze (por. Mt 18, 23–35), podając przykład i zachęcając do naśladowania (ܐܘܪܘܚܐ) litościwego króla¹⁰. W tej samej homilii [*Demonstratio* 2, 17 (85, 6): ܐܘܪܘܚܐ ܕܐܘܪܘܚܐ] („I Dawid ukazał przykład miłości...”) wzorem do naśladowania jest Dawid, który przebaczył Saulowi i swoją postawą wobec wroga przygotował Chrystusowy nakaz miłości nieprzyjaciół¹¹. W czwartym w kolejności traktacie [*Demonstratio* 4, 15 (173,4–5): ܐܘܪܘܚܐ ܕܐܘܪܘܚܐ] („Nasz Pan, który dał przykład...”) słuchacze znajdują odpowiedź na pytanie, dlaczego akt miłosierdzia stanowi najlepszy wyraz modlitwy. W ܐܘܪܘܚܐ przypowieści o Sądzie Ostatecznym (por. Mt 25,31–46) Pers dowodzi, że modlitwa jest istotnie związana z uczynkami miłosierdzia¹².

⁸ Pierre [*Introduction*, s. 67–70] streszcza i komentuje poglądy R. Murraya zawarte w jego artykule *Some Rhetorical Patterns in Early Syriac Literature*, s. 109–131.

⁹ Por. Aphraates, *Demonstratio* 8, 23, PSyr 1, 404, 6, tłum. A. Uciecha, w: Afrahat, *O ożywieniu umarłych* (*Demonstratio octava. De resurrectione mortuorum*), PSyr 1, 361–405, VoxP 34 (2014) t. 61, 13; por. Aphraates, *Demonstratio* 18, 11, PSyr 1, 841, 13. Termin *tahwāythā* najczęściej występuje w Biblii w Listach św. Pawła (Rz 3,26; 2 Kor 8,24; Flp 1,28) w znaczeniu ἐπιδείξις („dowód” w argumentacji). Słowa tego nie zna Peszitta ST, a w ewangeliach Peszitty znajduje się ono tylko w Łk 1,80 w sensie ὠφέλιξις („ostensio”, „wygląd”, „ukazanie się”, „pojawienie się”), por. Craig E. Morrison, *The Bible in the hands of Aphrahat the Persian Sage*, s. 3.

¹⁰ Por. Morrison, s. 4.

¹¹ Por. Morrison, s. 6–7.

¹² Por. Morrison, s. 4–6.

W objaśnieniach poświęconych istocie i praktyce postu słowo ܠܗܘܬܐ występuje w podwójnym znaczeniu jako nazwa gatunku literackiego oraz jako pojęcie techniczne wprowadzające serię przykładów biblijnych postaci od Abła do Józefa Egipskiego [*Demonstratio* 3, 2 (100, 25–101, 2): ܘܢܘܨܘܢܐ ܕܥܒܪܐܗܐ ܕܠܗܘܬܐ ܕܥܒܪܐܗܐ ܕܠܗܘܬܐ ܕܥܒܪܐܗܐ ܕܠܗܘܬܐ („Posłuchaj, zatem mój przyjacielu, mowy o czystym poście. Najpierw więc Abel ukazał czysty post”). Zdaniem Morrisona dzięki analizom użycia pojęcia ܠܗܘܬܐ można zauważyć biblijne korzenie argumentacji i adhortacji *Demonstrationes*¹³; Perski Mędrzec pozostaje wierny określeniu ܠܗܘܬܐ ܕܥܒܪܐܗܐ ܕܠܗܘܬܐ („uczeń Świętych Pism”), którym nazywa samego siebie w „demonstratio” *De morte et novissimus temporibus*¹⁴. W jego wykładach i objaśnieniach na temat istoty, motywów i praktykowania ascezy trudno znaleźć argumentację ontologiczną, czy metafizyczną; w zależności od wyjaśnianego tematu Pers kontynuuje dowodzenie, podając przykłady biblijnych wydarzeń i postaci¹⁵.

2. ܠܗܘܬܐ – podstawy epistemologiczne

W badaniach problemu ܠܗܘܬܐ jako metody egzegetycznej w pismach Afrahata należy podkreślić rolę i znaczenie jej epistemologicznych założeń. Zdaniem J.W.Childersa Pers rzadko opisuje hermeneutyczne reguły, którymi posługuje się w swojej egzegezie biblijnej. Podobnie jak inni starożytni autorzy Mędrzec afirmuje ścisłą zależność między jakością postępowania a sprawnością intelektu zarówno w praktyce jak i w teorii. Rozum, rozumne myślenie posiada kluczowe znaczenie w procesie odkrywania i rozwoju wartości a praktykowanie cnót ułatwia prawidłowe funkcjonowanie ludzkiego umysłu. Uleganie wadom zaś zwiększa trudność właściwej oceny sytuacji i osłabia zdolności rozumowania. Childers określa taką epistemologię terminem zapożyczonym z filozofii perypatetyków „a virtue approach to knowledge”, co można byłoby przetłumaczyć jako „podejście do wiedzy przez wartości”. Dla Afrahata podstawowym źródłem intelektualnych badań tematyki ascezy jest tekst świętych Pism i dlatego epistemologiczne założenia najłatwiej znaleźć w jego egzegezie biblijnej¹⁶.

¹³ Por. Morrison, s. 9; por. J. Edward Walters, *Son of Man, Son of God: Aphrahat's Biblical Christology*, s. 13–14.

¹⁴ Aphraates, *Demonstratio* 22, 26, PSyr 1, 1049, 3–4.

¹⁵ Por. M.-J. Pierre, *Introduction*, s. 66; por. P. Bruns, *Das Christusbild Aphrahats des Persischen Weisen*, s. 100–121.

¹⁶ Por. J.W. Childers, *Disciple of Scripture: Character and Exegesis in Aphrahat*, s. 23 [AU: SBL – Society of Biblical Literature].

Nie tylko teksty ksiąg sapiencjalnych (por. Mdr 1,1–5; Mdr 2,21–22; Mdr 5,6–7; Ba 3, 9–38) stanowią niewyczerpalną skarbnicę w wyjaśnianiu zasady ścisłej zależności między cnotliwym życiem a jakością poznawania. W *Wykładach* spotykamy oryginalną teorię uzasadnienia wpływu moralności na aktywność rozumu.

„Otóż, ty wiesz, mój drogi, że wszystkie stworzenia, te w górze i te na dole, zostały najpierw stworzone, zaś na ostatnim miejscu człowiek. Gdy Bóg postanowił stworzyć świat z całą ozdobą, począł i uformował najpierw Adama w głębi swojej myśli. Po tym, jak począł Adama w swoim umyśle, zrodził stworzenia [...]. Bo według Jego zamysłu pierwszy jest człowiek i on poprzedza stworzenia. Co do zrodzenia zaś, stworzenia są pierwsze i one poprzedzają Adama”¹⁷.

Biblijny Adam został poczęty i zamieszkiwał w umyśle Boga jeszcze przed swoim ziemskim zaistnieniem, tymczasem inne istoty zostały stworzone¹⁸. Gdy zaś człowiek został stworzony już na ziemi, mógł się cieszyć wyjątkowym przywilejem wiedzy rozpoznania Stwórcy w Bogu i specjalnej zdolności różnicowania dobra od zła; dzięki tej wrodzonej predyspozycji człowiek posiadał także możliwość rozpoznawania obecności Boga w sobie i w tym kontekście należy interpretować zaszczytny tytuł „świętynia Boża”¹⁹. Tych, którzy nie znają swego Stwórcy, albo raczej nie chcą Go znać, Afrahat porównuje do bydła i do reszty bezrozumnych stworzeń²⁰. Z biblijnej narracji na temat stworzenia „uczeń świętych Pism” wydobywa i opisuje problematykę napięcia między ludzką możliwością uczestniczenia w naturze boskiej a grzeszną skłonnością do przypisywania sobie boskiej chwały i mocy²¹. Ten antropologiczno-moral-

¹⁷ Aphraates, *Demonstratio* 17, 7, PSyr 1, 796, 18–797, 3, por. A. Uciecha, *Ascetyczna nauka w „Mowach” Afrahata*, s. 94.

¹⁸ Podobną myśl o preegzystencji, ale w odniesieniu do mądrości zawiera Hi 15,7 i Prz 8,25. W Kol 1,15–20 Chrystus jest pierworodny wobec całego stworzenia.

¹⁹ Por. Aphraates, *Demonstratio* 17, 7, PSyr 1, 800, 2–9.

²⁰ Por. Aphraates, *Demonstratio* 17, 7 PSyr 1, 800, 11–16.

²¹ Por. Aphraates, *Demonstratio* 23, 3 PSyr 2, 5, 9–8, 12: „Otóż pierwszy człowiek zaczął słuchać węża i dlatego za karę otrzymał przekleństwo stania się pokarmem węża, i to przekleństwo przeszło na wszystkie jego dzieci. Istotnie z powodu spożycia z drzewa poznania został odsunięty od owoców drzewa życia, aby nie mógł ich jeść i żyć wiecznie. Jest dla nas jasne, że z powodu naruszenia przykazania przez pokusę Złego i pragnienia wywyższenia, aby stać się podobnym do swego Stwórcy, człowiek otrzymał, zamiast rozpoznania wiedzy, przeszkodę między nim a drzewem życia, i z powodu oszustwa Złego, został odsunięty od jego owoców. Drzewo to zostało oddzielone przez przykazanie Wielkiego za pomocą przeżarającej włóczni i wirującego ognia. Człowiek jednak dostrzega i poznaje, i mógłby dojść do tego drzewa, ale jego słabość nie pozwala mu przekroczyć ogrodzenia (حصن). Dlatego też to drzewo życia nie znajduje się daleko od tych, którzy go potrzebują. Aby oni mogli z niego spożywać i żyć, ono przedłuża swoje gałęzie i nachyla swoje gałązki, rozciąga swoje

ny konflikt wpływa destrukcyjnie na zdobywanie wiedzy i o tej ułomności nie wolno zapominać²². Poznawcze upośledzenie ludzkiego umysłu jest wadą dziedziczną od biblijnego Adama, jednak Stwórca wpisał ją w swój uzdrawiający plan zbawienia.

3. ܬܗܘܝܬܐ w przekazie mądrości

Oprócz określenia „uczeń Świętych Pism” (ܬܘܠܡܝܕܐ ܕܥܘܠܡܐ ܕܩܕܝܫܐ) Afrahat chętnie tytułuje siebie mianem „mędrzec” (ܡܚܘܒܪܐ)²³. Przejawem mądrości jest akceptacja różnych interpretacji i poglądów, nawet jeśli różnią się one między sobą i wydają się być sprzeczne: „Jeśli więc zapyta o te kwestie, które są zbyt trudne dla niego, [wtedy] mądrzy tłumacze, którzy badają (ܘܢܘܨܪܐ) naukę, gdy będzie ich dziesięciu, opowiedzą mu o dziesięciu twarzach/obliczach (ܚܘܒܪܐ ܕܥܘܠܡܐ) jednego słowa, i otrzyma to, co jest w stanie [przyjąć], aby przez to, czego nie jest w stanie [przyjąć] nie kpił sobie z mędrców. Słowo Boże bowiem jest podobne do perły: z każdej strony, gdy ją obracasz, jest piękna”²⁴. Dla Persa aprobata różnorodności wydawanych sądów i opinii w biblijnej egzegezie nie

pędy ponad ogrodzeniem (ܡܘܨܕܐ) i nachyla łaskawie swoje owoce na zewnątrz płotu, którym zostało otoczone dla ochrony. Ci, którzy z powodu niejasnego i zgubnego poznania zostali najpierw wielokrotnie zranieni, dzięki takiemu lekarstwu zostali odcięci od obiecanego przekleństwa”; por 23, 49, PSyr 2, 96, 16–23. Podobną myśl podaje asyryjski (nestoriański) teolog z IX wieku Ishōdad de Merv, rozważając Rdz 2,15–16: grzeszne poznanie Adama w raju jest w istocie żywopłotem i kordonem, który nie pozwala mu wejść do miejsca prawdziwego poznania, por. *Commentaire d’Išo ‘Dad de Merv sur l’Ancien Testament. I. Genèse*, ed. J.-M. Vosté, C. Van Den Eynde, *Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium*, s. 59–62.

²² Por. Aphraates, *Demonstratio* 23, 60, PSyr 2, 124, 10–14: „Pochodzimy od Adama i dlatego spostrzegamy niewiele. Wiemy tylko, że Bóg jest jeden, jeden jest Jego Mesjasz, jeden Duch, jedna wiara, jeden chrzest. Mówić więcej niż to, nie daje nam żadnej korzyści”; por. Childers, s. 24.

²³ Por. Aphraates, *Demonstratio* 22, 26, PSyr 1, 1045, 5–17: „Jeśli jakiś czytelnik znajdzie tam [«Demonstrationes» – AU] myśli wypowiedziane inaczej przez nas a inaczej przez innego mędrca, niech się tym nie martwi, bo każdy przemawia do swoich słuchaczy według tego, co rozumiał. Jeśli w tym, co ci napisałem, znajdują się myśli, które nie zgadzają się z myślami innego kaznodziei, to powtarzam ci, że owi mędrzy słusznie mówili, a ja powie-działem to, co uważałem za dobre”; znaczenie pojęcia ܡܚܘܒܪܐ, por. J. Ouellette, *Aphraate, Qumran et les Qaraites, appendix*, s. 163–183 (*Studies in Judaism in Late Antiquity* 15); por. J. G. Snaith, *Aphrahat and the Jews*, s. 235–250.

²⁴ Aphraates, *Demonstratio* 22, 26, PSyr 1, 1045, 24–1048, 7.

jest objawem niebezpiecznego subiektywizmu poznawczo-moralnego²⁵, któremu ulegałby mędrzec, świadczy ona przede wszystkim o szacunku dla niezmiernie tajemniczej i niepojętej dla śmiertelnika głębi ukrytej w Piśmie świętym²⁶. Odkrywanie biblijnej prawdy o Bogu i Jego stworzeniu oraz jej opisywanie w formie ܠܘܘܒܐ uwarunkowane zostało precyzyjnie określonymi zasadami, których konsekwentne przestrzeganie stanowi konieczny warunek zdobywania mądrości. Mędrzec podkreśla, że istota ludzka może próbować opisać Stwórcę tylko na podstawie przejawów Jego stwórczego działania. Potomkowie Adama, stworzonego z prochu ziemi, mogą stwierdzić jedynie, że Bóg jest jeden, jeden jest Chrystus i jeden Duch; jedna wiara i jeden chrzest (por. Ef 4,5). Takie proste stwierdzenie zawierające podstawowe prawdy wiary wydaje się mą-

²⁵ W takich sprawach zasadniczych, jak ocena nauczania i pobożności heretyków, Afrahat zajmuje jednoznaczną postawę, por. Aphraates, *Demonstratio* 3, 9, PSyr 1, 116, 4–17, w: Afrahat, O poście (*Demonstratio tertia. De ieiunio*), PSyr 1, 97–136, ŚSHT 42 (2009) nr 1, 92: „Zobacz więc jeszcze szkoły zwodnicze, narzędzia Złego: poszczą i wspominają swoje grzechy, lecz nie ma nikogo, kto mógłby im wynagrodzić. Kto zatem odpłaci Marcjonowi, który nie dziękuje naszemu dobremu Stwórcy? I kto wynagrodzi post Walentyna, który głosi wielu stworzycieli i mówi, że doskonały bóg nie może być wypowiedziany ustami a rozumem nie można go poznać? Kto synom ciemności wynagrodzi za nauczanie bezbożnego Manesa: trwają w ciemnościach jak węże i praktykują wróżby w szkole Babilonu? Tak oto wszyscy oni poszczą, lecz ich post nie jest przyjęty”; także Aphraates, *Demonstratio* 23, 3, PSyr 2, 12, 5–15: „Tak też postępuje Dobry według swojej mądrości, aby zniszczyć podstęp synów Złego, którzy wprowadzili dwie zasady, dobra i zła. Gdyby deszcz, który sprawia, że rośnie pszenica, powstrzymał wzrost chwastu, który jest posiewem Złego (por. Mt 5, 45; 13, 24–30), byłoby jasne, że dwa czynniki działają w stworzeniu. Jednak wzrost tak jednego [pszenica], jak drugiego [chwast] zależy od deszczu, wiatru i słońca, i stworzenia świadczą o jednym Stwórcy; stworzenia zachowują się zgodnie z Jego nakazem”.

²⁶ Aphraates, *Demonstratio* 22, 26, PSyr 1, 1048, 12–1049, 8: „Otóż gdyby człowiek żył tyle dni, ile liczy świat od Adama aż do końca czasów, i gdyby siedział i rozważał święte Pisma, [to i tak] nie będzie w stanie zrozumieć najgłębszego sensu słów. Bożej mądrości nikt nie może zgłębić, jak już pisałem Ci w dziesiątej mowie. Słowa wszystkich tych głosicieli/mówców (ܠܘܘܒܐ), którzy nie biorą z wielkiego skarbcza, zostaną wzgardzone i odrzucone. Wizerunek króla bowiem przyjmują w całym kraju, gdziekolwiek się udać, lecz jeśli się znajdzie fałszywa moneta, wyrzuca się ją i [uważa] za odpadek. Jeśli ktoś powie: «W tych mowach przemawia ktoś, kto zadowala się uczeniem się, ale nie jest obciążony troskami głosiciela (ܠܘܘܒܐ)». Otóż, napisałem Ci to, jako słaby (ܕܘܘܝܠܐ ܘܦܘܪ) człowiek zrodzony z Adama i ukształtowany rękami Boga, ponieważ jestem uczniem świętych Pism. Nasz Pan rzekł: «Kto prosi, otrzymuje, kto szuka, znajduje, a temu, kto puka, otworzą (Mt 7,8), a prorok powiedział: «Wyleję Ducha mego na wszelkie ciało» w dniach ostatecznych (ܠܝܘܡܝܢܐ ܕܝܘܡܝܢܐ), «i będą prorokować» (Jl 3,1)”. Parisot (PSyr 1, 1047) tłumaczy ܠܘܘܒܐ przez *garrulus* – bazarz, gaduła, gawędziarz, por. *Słownik kościelny łacińsko-polski*, s. 278; wyrażenie ܕܘܘܝܠܐ ܘܦܘܪ („słaby człowiek”), por. R.Payne-Smith, kol. 1145: ܕܘܘܝܠܐ – *mea parvitas*, h.e. *ego vir humilis*.

drym rozwiązaniem i wynika ze świadomości zarówno ograniczonych zdolności człowieka jak i szkodliwości przesadnego wnikania w tajemnice Stwórcy²⁷. Niezbędna jest dyscyplina i zachowanie umiaru w poznaniu Boga; jej odrzucenie prowadzi do zamieszania w odkrywaniu prawdy²⁸. Należy szukać i słuchać mądrych nauczycieli wzorem króla Dawida i według napomnień św. Pawła²⁹, czy też proroka Daniela³⁰. We wszystkich 23 ܠܗܘܘܬܐ Afrahat pozostaje wierny argumentacji biblijnej, w której pozytywnymi wzorami do naśladowania są postaci ludzi sprawiedliwych, zaś postępowanie tych niesprawiedliwych stanowi równie pouczający przykład zaprzeczenia i odrzucenia mądrości. Jej akceptacja przejawia się także w modlitwie za swojego nauczyciela i troska o niego³¹. Mędrzec powinien pamiętać, że Boża mądrość jest niezmierna i niewyczerpalna³², podobnie jak niezgłębiona jest tajemnica bóstwa Ojca i chwały Syna³³ oraz jak nieskończone jest bogactwo Bożego Słowa, w którym wszelkie zapowiedzi i proroctwa zrealizują się ostatecznie i w pełni dopiero na końcu czasów a jego

²⁷ Aphraates, *Demonstratio* 23, 59, PSyr 2, 121, 24–24, 9) „Gdy człowiek chce Cię określić, brakuje mu (ܘܠܘܟܘܢܐ) [wiele], nawet gdy wysiła swój umysł, to nie wystarczy; jeśli unosi się inteligencją aż ponad niebiosy, [i tak] znajduje siebie maszerującego po ziemi. Jeśli nawet jego myśl zstępuje na chwilę w głąbiny, on odwraca się ku swojej ziemi a jego refleksja ustaje. Czy jest ktoś, kto mógłby sięgnąć (ܠܗܘܘܬܐ) ponad niebiosy? I nie ma nikogo, kto mógłby powiedzieć, co jest pod ziemią; i na czym rozciąga się firmament? I na czym zawieszono są niebiosy? I na czym wspiera się ziemia? I jak umocowana jest głąbina”.

²⁸ Por. Aphraates, *Demonstratio* 23, 60, PSyr 2, 124, 10–21.

²⁹ Por. Aphraates, *Demonstratio* 22, 26, PSyr 1, 1048, 7–12: „Jeśli chcesz się uczyć, przypomnij sobie, co powiedział Dawid: «Uczyłem się od wszystkich moich nauczycieli» (Ps 119, 99) i co rzekł Apostoł: «Wszystko, co napisane, jest według Ducha Bożego, czytaj!; i badaj wszystko, zachowując, co dobre i unikając wszelkiego rodzaju zła» (2 Tm 3,16)”.

³⁰ Por. Aphraates, *Demonstratio* 5, 14, PSyr 1, 209, 25–212, 3, tłum. A. Uciecha, w: Afrahat, *O wojnach* (*Demonstratio quinta. De bellis*, PSyr 1, 184–237), 256, Afrahat komentuje wizję proroka Daniela i rozwija chrystologiczną egzegezę na temat królestwa wiecznego. W komentarzu Morrisona pominięty został fakt, że to ciągle Pers wyjaśnia tajemnicę proroctwa Daniela: „It [the Bible] declared”, por. Craig E. Morrison, *The Bible in the hands of Aphrahat*, s. 17.

³¹ Por. Aphraates, *Demonstratio* 22, 26, PSyr 1, 1049, 10–19: „i niech się modli za głosiciela (ܠܗܘܘܬܐ), współbrata, aby dzięki prośbie całego Kościoła Bożego jego grzechy zostały mu odpuszczone. Ten, który czyta, niech sobie przypomni, co napisano: «Ten, który słucha słowa, niech da część ze swoich dóbr temu, który mu je wygłasza» (Ga 6,6), i co jeszcze jest napisane: «Siewca i żniwiarz rozradują się wspólnie» (J 4,36), i «Każdy otrzyma zapłatę według własnego trudu» (1 Kor 3,8), i «Nie ma nic ukrytego, co by nie miało być wyjawione każdemu» (Mt 10,26; Mk 4,22; Łk 8,17)”.

³² Por. Aphraates, *Demonstratio* 10, 8, PSyr 1, 460, 19–461, 19.

³³ Por. Aphraates, *Demonstratio* 6, 11, PSyr 1, 284, 1–285, 14, tłum. A. Uciecha, w: Afrahat, *O synach przymierza* (*Demonstratio sexta. De monachis*), PSyr 1, 240–312, 190.

proklamacja w doczesności wymaga mądrej cierpliwości i roztropnej pokory³⁴. Prawdziwy mędrzec szuka mądrości nie tylko w historiach biblijnych osób, ale w jego poszukiwaniach liczą się także przykłady stworzenia; zachowanie zwierząt i żywiołów może stanowić cenny wzór wypełniania woli Stwórcy i całkowitego podporządkowania się Jego rozkazom, jak na przykład: wody potopu w czasach Noego, plagi egipskie w czasach Mojżesza, słońce i księżyc w czasach Jozuego, gwiazdy w czasach Debory i Baraka, niedźwiedzie w czasach proroka Elizeusza, lwy w jaskini w czasie uwięzienia Daniela, wieloryb w czasach Jona-sza i robaczek na krzewie rycynusowym, kruki w czasach Eliasza, i ryby złowione cudownie przez Apostołów³⁵. „Posłuchajcie, przyjaciele, tego, co przypominamy sobie samym, a także i wam (ܡܚܡܐ ܣܒܝܢܐ ܕܥܝܢܐ ܕܥܝܢܐ): Jak wszelkie stworzenie Boga winno wypełniać Jego wolę i nie przeciwstawiać się Jego przykazaniu, każde według tego, co mu nakazano, winno pełnić z radością Jego wolę. Ludzie w różnych okresach przeciwstawiają się i nie wypełniają Jego woli, nie dostrzegają i nie słuchają, i nie mają rozumu (ܡܠܐ ܡܚܘܒܝܢ) (por. Jr 5,21)”³⁶. Afirmacja postępowania uległych Bożym zamysłom bezrozumnych stworzeń kontrastuje z reprimendą zachowania istot ludzkich sprzeciwiających się

³⁴ Por. Aphraates, *Demonstratio* 5, 25, PSyr 1, 236, 7–237, 14, tłum. A. Uciecha, w: Afrahat, *O wojnach (Demonstratio quinta. De bellis, PSyr 1, 184–237)*, 261: „Wszystko to, o czym Ci pisałem, mój drogi, i co jest napisane u Daniela, nie doszło do końca, lecz jeszcze daleko do końca. Jeśli ktoś kłóciłby się na ten temat, powiedz mu tak: Słowa te nie są jeszcze opieczętowane, ponieważ słowa Boga są nieskończone i nigdy nie są opieczętowane. Głupi człowiek powie: Te słowa dotrą aż dotąd. Nie wolno jednak do nich niczego dodać ani im ująć (por. Pwt 4,2). Bogactwo Boże bowiem jest niewyobrażalne i nieskończone. Jeśli weźmiesz wody z morza, nie zauważy się żadnego umniejszenia; i jeśli weźmiesz piasku z jego [morza] brzegu, jego ilość nie umniejszy się. Jeśli chciałbyś zliczyć gwiazdy na niebie, nie wytrwasz do ich końca. Jeśli zapalisz ogień od ogniska, ono wcale nie stanie się mniejsze. I jeśli weźmiesz z Ducha Chrystusowego, Chrystus w niczym nie zostanie pomniejszony. Jeśli Chrystus zamieszka w tobie, w niczym nie będzie ograniczony przez ciebie. Jeśli słońce wchodzi przez okna Twego domu, to nie jest to całe słońce, które do ciebie dociera. To wszystko, co wyliczyłem Ci, zostało stworzone przez Słowo Boże. Dlatego też trzeba Ci wiedzieć, że nikt jeszcze nie dotarł, ani nie może dotrzeć do końca Słowa Bożego. Z tego powodu nie wolno kłócić się o to, lecz należy mówić: tak to jest i niech wystarczy. Słuchaj tego, co moje i tłumacz to naszym braciom, synom naszej wiary. Tego, kto drwi sobie ze Słów swego brata lub uważa, że jego są mądrzejsze, nie należy słuchać jego słów. Tego, co napisałem Ci na temat wojska gromadzonego na wojnę, nie wyjaśniałem Ci, jako czegoś, co zostało mi objawione. Słuchaj jednak słów, które są na początku listu: «Každy, kto się wywyższa, będzie poniżony» (Łk 14,11)”.

³⁵ Por. Aphraates, *Demonstratio* 14, 36, PSyr 1, 668, 2–672, 20, tłum. A. Uciecha, w: Afrahat, *List synodalny (Demonstratio XIV. Exhortatoria, PSyr 1, 573–726)*, 39–40.

³⁶ Aphraates, *Demonstratio* 14, 36, PSyr 1, 665, 10–18, tłum. A. Uciecha, w: Afrahat, *List synodalny (Demonstratio XIV. Exhortatoria, PSyr 1, 573–726)*, 39.

Bogu. W istocie więc to ludzie postępują bezrozumnie. W strukturze تأويل zawiera się pochwała mądrości i nagana głupoty, o których należy nieustannie przypominać (تذكير). W słowach „ludzie w różnych okresach” Persowi nie chodzi o formułowanie uogólniających wniosków, w których chciałby tylko ponarzekać na głupotę anonimowych osób działających w nieokreślonych okolicznościach, ale przygotowuje poważne oskarżenie tych chrześcijan, zwłaszcza pasterzy Kościoła w Persji, którzy w czasie prześladowań Szapura II, kolaborowali dla własnych korzyści z urzędnikami państwowymi i siali zgorzenie³⁷.

Również w 14 mowie zwanej *Listem Synodalnym* Afrahat w dłuższym wywodzie rozwija wątek mistyki mądrościowej, warto go przytoczyć *in extenso*:

„Wielkie są dzieła Boga, głębokie i zadziwiające Jego zamysły. Zawiesił niebiosy bez kolumn i umocował ziemię bez filarów. Zgromadził wody w zbiornikach i zamknął wiatry i burze w spichlerzach swojej dobrej woli. Rozciągnął sklepienie w środku, aby oddzielić jedne wody od drugich. Oddzielił suchy ląd od morza i umocował gwiazdy na sklepieniu; wyniósł góry ponad ziemię; oddzielił dzień od nocy i światło od ciemności, i opasał piaskiem kres morza, i zamknął morza w oceanie, fale potężne nie przekroczą kresu. Słońce wędruje bez nóg i księżyc biegnie je zmienić. Obłoki gonią bez skrzydeł i wiatr wieje bez skrzydeł. Wody płyną bez ożywiania. Ziemia jest zawieszona na wodach a wody są zgromadzone w posadach. Wiatr nie ma wyglądu, powietrze nie ma dotyku, niebiosy nie mają kształtu i chmury nie mają wiedzy. Potężne [są] potwory morskie i zadziwiające bestie, które w nim się znajdują. Skrzydła myśli rozpościerają się, rozwijają się skrzydła rozsądku, zmysły duszy obserwują, oczy sumienia spoglądają i uszy słuchaniem śledzą, chcąc naprawdę zobaczyć i poznać przebieg; całość jest niepoznawalna³⁸. Któż odnalazł siedzibę wiedzy (محل الحكمة)? Kto dotarł do korzeni mądrości (محل الحكمة)? I kto zdołał pojąć siedzibę rozumu (محل العقل)? Jest on ukryty przed każdym śmiertelnikiem i przed myślami wszelakiego ciała. I żaden głupiec nie kupi go za złoto. Jego skarbiec jest otwarty i zostawiony tym, którzy proszą; jego światło przewyższa słońce a jego wspaniałość piękniejsza i świetniejsza niż księżyc. Zgłębiają go sekrety myślenia (مخالفات), zdobywają zmysły rozsądku (مخالفات) i dziedziczą bogactwo przemyśleń (مخالفات). Kto otwiera drzwi swojego serca, znajdzie go, i kto rozwija skrzydła myśli, odziedziczy go. Przebywa w człowieku roztropnym i zasadzonym jest w głębi serca człowieka mądrego, którego korzenie osadzone są w jego źródłach. Jego zamysł wlatuje ponad wszelkie szczyty a jego myśli zstępują do każdej głębi. Maluje cuda wewnątrz jego serca i wzrokiem jego zmysłów

³⁷ Aphraates, *Demonstratio* 22, 26, PSyr 1, 1049, 3–4.

³⁸ Por. Aphraates, *Demonstratio* 14, 37, PSyr 1, 672, 21–677, 22, tłum. A. Uciecha, w: Afrahat, *List synodalny* (*Demonstratio XIV. Exhortatoria*, PSyr 1, 573–726), , 40–41.

sięga poza morza. Wszystko stworzenie zamknięte jest w jego zamyśle. Swoje upodobanie rozszerza, aby przyjmować. On jest wielką świątynią swojego Stwórcy, wstępuje [do niej] i przebywa Najwyższy Król. Wysoko unosi swoją myśl a jego zamysł wzlatuje do sanktuarium i odsłania mu skarby wszelakiego rodzaju. Jego myślenie uwiodła wyobraźnia a jego serce opanowały wszystkie zmysły. Pokazuje mu to, czego nie znał. Ogląda dzięki niemu miejsca i rozważa; jego myśl zachwyca się wszystkim, co widzi: czuwający-aniółowie śpieszą na Jego służbę i serafini głoszą Jego świętą chwałę; lecą na swych zwinnych skrzydłach a szaty mają błyszcząco białe, zasłaniają swoje oblicza z powodu Jego blasku a ich pęd szybszy niż wiatr. I tam umieszczono tron królestwa a Sędzia szykuje się do sądzenia; ustawiono trony dla sprawiedliwych, którzy będą sądzić bezbożnych w dniu sądu. Gdy więc człowiek mądry widzi swoim umysłem krainę obfitych skarbów, wtedy jego myśl się wznosi, jego serce poczyna i rodzi wszelkie dobro, i rozmyśla nad tym wszystkim, co nakazano. Jego postać i jego wzrok na ziemi, zaś zmysły myślenia są powyżej i poniżej. Jego myśl jest szybsza niż słońce, a jego promienie zwinniejsze od wiatru jak pióra skrzydła lekkie ze wszystkich stron. Człowiek roztropny jest stateczny w swoim myśleniu. Mały i skromny w swoich oczach, nasycony i przepelniony niezmiernym skarbem. W nocy ciemność jest rozświetlona: wysyła swoje myśli ze wszystkich strony. Jego rozum bada wszystkie podwoje i jemu powierzono skarb wiedzy. To, czego nie słyszy swoimi uszami, zobaczy, i to, czego nie widzi swoimi oczami, zauważy. Jego myśl przekracza wszelkie morza i fale burzliwe nic nie znaczą dla niego, gdyż ani statku ani żeglarsza nie [potrzebuje] jego umysł. Wielki i wspaniały jest skarb jego zysku: gdy daje ze swojego, nie ubywa [mu], a ubodzy ubogacają się jego skarbem. Nie ma granic dla jego myśli zawartej i przebywającej w jego łonie. Co do miejsca, w którym przebywa Król i w którym jest obsługiwany, któż mógłby wyliczyć ci jego skarby? Jego zyski i wydatki są wielkie, jak u króla, któremu nic nie brakuje³⁹.

W symboliczno-obrazowym studium Afrahat stara się wszechstronnie scharakteryzować teologiczno-antropologiczne aspekty mądrości; w jego opisie nie brakuje sugestywnych porównań i dynamicznych metafor. Zdobycie mądrości jest możliwe, ale wymaga od człowieka ogromnego wysiłku wyrażonego tutaj symbolicznie w obrazie „otwartych drzwi serca” i „rozpostartych skrzydeł myśli”. W porównaniu „myśli uwiedzionej widzeniem” i „serca opanowanego przez zmysły” sens tekstu wydaje się niejasny. Opis naznaczony jest mankamentami charakterystycznymi dla przekazów doświadczenia mistycznego. Prawdopodobnie Autor pragnął ukazać skutki ludzkiego otwarcia się

³⁹ Aphraates, *Demonstratio* 14, 34, PSyr 1, 657, 23–665, 9, tłum. A. Uciecha, w: Afrahat, *List synodalny (Demonstratio XIV. Exhortatoria, PSyr 1, 573–726)*, 38–39.

na boską mądrość. Jej działanie uwidacznia się w sercu i w myślach człowieka, pozwala zmysłom na odbieranie wrażeń zwykle śmiertelnikom niedostępnych i ukrytych. Podobną afirmację mądrości spotkać można w biblijnej myśli sapiencjalnej (por. Prz 2,10; 14,33; 16,23; 23,15; Koh 1,16)⁴⁰. Siedziba mądrości staje się świątynią Boga, który zamieszkuje w niej jak król w swoim królestwie. Zadaniem roztropnego człowieka jest podporządkowanie się Jego władzy i zarządzeniom, i tylko pod warunkiem akceptacji takiej hierarchii śmiertelnik może odkrywać ukryte tajemnice i przekraczać dotychczasowe granice poznania. W tym znaczeniu ܠܘܘܝܬܐ staje się rodzajem traktatu-wykładu epistemologicznego, który w ascetycznej duchowości „synów przymierza” mógł pełnić funkcję podręcznika.

4. Wątek ܠܘܘܝܬܐ w strukturze ܠܘܘܝܬܐ

W wykładzie na temat wartości różnorodności biblijnych komentarzy czytelnik zauważy krótką zachętę Perskiego Mędrca: „Ktokolwiek czyta święte Pisma, stare i nowe, dwa testamenty, i czyta je z przekonaniem (ܠܘܘܝܬܐ) ten może się uczyć i nauczać”⁴¹. Zachęta do czytania Pisma świętego z przekonaniem (ܠܘܘܝܬܐ) często jest powtarzana w ܠܘܘܝܬܐ i dlatego warto jej się uważniej przyjrzeć w kontekście naszych badań metody egzegetycznej stosowanej przez Afrahata. Jakie znaczenie ukrywa się w wyrażeniu ܠܘܘܝܬܐ ? i o jakie przekonanie chodzi w lekturze Pisma świętego? Jedną z wielu hipotez wyjaśnienia sensu tego pojęcia znajdziemy w krótkiej notce zamieszczonej na wstępie drugiej mowy *O miłości* (ܠܘܘܝܬܐ ܠܘܘܝܬܐ): „ܠܘܘܝܬܐ ad verbum in persuasione, in veritate: i.e. *persuasum, compertum est, per ἔλλειψιν dictum, ita ut demonstratio illa secunda per ܘ secundam litteram alphabeti incipiat*”⁴². Parisot wyjaśnia stylistyczny zabieg Afrahata polegający na podporządkowaniu traktatów całego dzieła strukturze akrostychicznej, w której każda kolejna mowa winna rozpoczynać się od kolejnej litery alfabetu syryjskiego; w przypadku drugiej mowy pierwszy

⁴⁰ Por. H.W. Wolff, *Anthropologie des Alten Testaments*, s. 52–56; por. A. Uciecha, *Ascetyczna nauka*, s. 83.

⁴¹ Aphraates, *Demonstratio* 22, 26, PSyr 1, 1045, 17–20; Parisot tutaj tłumaczy ܠܘܘܝܬܐ, col. 1046: „erudiri cupiens”; por. także Aphraates, *Demonstratio* 22, 26, PSyr 1, 1049, 8–10 „Ten zatem, który czyta, jak już ci pisałem, niech czyta z przekonaniem ܠܘܘܝܬܐ”; Parisot, col. 1050: „cum docilitate”. Por. R. Payne-Smith, Th.Syr. II, col. 3116–3117: ܠܘܘܝܬܐ – suasio, persuasio, supplicatio; por. Aphraates, *Demonstratio* 6, 11, PSyr 1, 284, 13, tłum. A. Uciecha, w: Afrahat, *O synach przymierza (Demonstratio sexta. De monachis)*, PSyr 1, 240–312, 190: „przekonujący argument”.

⁴² Parisot, col. 47–48, przyp. 1.

wyraz **حَصْرًا** został poprzedzony drugą literą **ح**; wyrażenie zostało przetłumaczone „certum est”, „in veritate” („istotnie”, „zaprawdę”). Uwzględniając zatem filologiczny komentarz francuskiego wydawcy wolno nam przyjąć, że lektura Pisma świętego z przekonaniem (**حَصْرًا**) znaczy czytanie w prawdzie. Również w mowie *O miłości* Pers wzywa: „Wysłuchaj więc, mój przyjacielu, wyjaśnienia do tego słowa”⁴³. Wyrazem „wyjaśnienie” słuchacz zostaje zaproszony do wysłuchania oryginalnego wykładu na temat wyraźnej chronologicznej różnicy między obietnicą przebywania „synów Izraela” w Egipcie daną Abrahamowi a faktycznym czasem tamtejszego ich pobytu⁴⁴. **حَصْرًا** oznacza także przekonywanie podane w formie rady⁴⁵.

Podsumowanie

Bogactwo znaczeniowe pojęcia **ܘܚܘܘܪܘܬܐ** posiada swoje źródło w personalnej różnorodności biblijnych przykładów, które swoim postępowaniem demonstrowują i głoszą, zachęcają i pouczają, przypominają i wyjaśniają tajemnice mądrości. Przekaz Afrahata można byłoby nazwać „żywym” i „ożywiającym”, stosownie do ożywiającego Ducha, pod którego natchnieniem wszystkie wymieniane postaci mówiły i działały. Trudno zakładać, że *Demonstrationes* były tylko pisаныmi traktatami; dlatego odkrywając bardziej adekwatną interpretację tego wyrażenia, należałoby mówić raczej o mowach, czy też wykładach w celu przekonania słuchacza do odkrywania prawdy w Bogu i Jego stworzeniu. Nazwa homilia nie tylko dla współczesnego teologa ma znaczenia ściśle związane z liturgią, przyjmując więc takie okoliczności wygłaszanych mów, w konsekwencji musielibyśmy je ulokować w kontekście liturgicznym. Nie można wykluczyć także i takiej hipotezy, że zredagowane przez Perskiego Mędrca **ܘܚܘܘܪܘܬܐ** były potem odczytywane w formie pasterskiego listu w konwentach „synów przymierza”.

⁴³ Aphraates, *Demonstratio* 2, 8, PSyr 1, 64, 11–12, tłum. A. Uciecha, w: Afrahat, *O miłości (Demonstratio Secunda. De caritate)*, PSyr 1, 48–96), 59.

⁴⁴ Por. Aphraates, *Demonstratio* 2, 8, PSyr 1, 64, 11–26, tłum. A. Uciecha, w: tamże; por. Aphraates, *Demonstratio* 4, 3, PSyr 1, 144, 12–14, tłum. A. Uciecha, w: Afrahat, *O modlitwie (Demonstratio Quarta. De oratione)*, PSyr 1, 137–182), ŚSHT 43 (2010), nr 1, 35: „Wszystkie te wyjaśnienia na temat ognia opisałem ci”.

⁴⁵ Por. Aphraates, *Demonstratio* 7, 27, PSyr 1, 360, 5, tłum. A. Uciecha, w: Afrahat, *O pokutujących (Demonstratio septima. De paenitentibus)*, PSyr 1, 313–360), 17: „Przyjmij tę radę, mój drogi”.

Bibliografia

Źródła

- Aphraatis Sapientis Persae Demonstrationes* (PSyr 1), Paris 1894, (PSyr 2), Paris 1907, s. 1–489, ed. J. Parisot (tekst syryjski i tłumaczenie łacińskie).
- Commentaire d'Išo 'Dad de Merv sur l'Ancien Testament. I. Genèse*, ed. J.-M. Vosté, C. Van Den Eynde, Corpus Scriptorum Christianorum Orientalium. Scriptores Syri 67, Louvain 1950.

Opracowania

- Aphrahat, *Unterweisungen*, Bd. 1: I–X, Bd. 2: XI–XXIII, ed. P. Bruns, Fontes Christiani 5/1 i 5/2, Freiburg 1991.
- Aphraate le Sage Persan, *Les Exposés*, t. 1: *Exposés I–X*, ed. M.-J. Pierre, SCh 349, Paris 1988.
- Childers, J.W., *Disciple of Scripture: Character and Exegesis in Aphrahat*, w: *Exegesis and Hermeneutics in the Churches of the East: Select Papers from the SBL Meeting in San Diego*, 2007, ed. Vahan S. Hovhannessian, New York 2009, s. 23–32.
- Macina, M.R., *Les bnay et bnat qyama de l'Église syriaque. Une piste philologique sérieuse*, w: *Le monachisme syriaque du VIIe siècle à nos jours*, vol. 1, ed. Ray J. Mouwawad, Antelias 1999, s. 13–49 (Patrimoine Syriaque. Actes du colloque VI).
- Morrison, Craig E., *The Bible in the hands of Aphrahat the Persian Sage*, w: *Syriac and Antiochian Exegesis and Biblical Theology for the 3rd Millennium*, ed. Robert D. Miller, Gorgias Eastern Christian Studies 6, Gorgias Press 2008, s. 1–26.
- Murray, R., *Some Rhetorical Patterns in Early Syriac Literature*, w: *A Tribute to A. Vööbus. Studies in Early Christian Literature and Its Environment. Primarily in the Syrian East*, ed. R.H. Fischer, Chicago 1977, s. 109–131.
- Ouellette, J., *Aphraate, Qumran et les Qaraites, appendix*, w: J. Neusner, *A History of the Mishnaic Law of Purities*, Studies in Judaism in Late Antiquity 15, Leiden 1976, s. 163–183.
- Pierre, M.-J., *Introduction*, w: Aphraate le Sage Persan, *Les Exposés*, t. 1: *Exposés I–X*, traduction du syriaque, introduction et notes par M.-J. Pierre, SCh 349, Paris 1988, s. 33–202.
- Snaith, J.G., *Aphrahat and the Jews*, w: *Interpreting the Hebrew Bible. Essays in honour of E. I. J. Rosenthal*, Cambridge 1982, s. 235–250.
- Thesaurus Syriacus* I, ed. R. Payne Smith, Oxonii 1879.
- Uciecha, A., *Ascetyczna nauka w „Mowach” Afrahata*, Studia i Materiały Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach 3, Katowice 2002.

- Uciecha, A., Afrahat, *O ożywieniu umarłych* (Demonstratio octava. De resurrectione mortuorum. Patrologia Syriaca I, 361–405), tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz, *Vox Patrum* 34 (2014) t. 61, s. 503–516.
- Uciecha, A., Afrahat, *O poście* (Demonstratio tertia. De ieiunio. Patrologia Syriaca I, 97–136), tłumaczenie z języka syryjskiego i komentarz, *Śląskie Studia Historyczno–Teologiczne* 42 (2009) nr 1, s. 85–96.
- Walters, J. Edward, *Son of Man, Son of God: Aphrahat's Biblical Christology*, w: *The Old Testament as Authoritative Scripture in the Early Churches of the East*, red. Vahan S. Hovhannessian, New York 2010, s. 9–18.
- Witakowski, W., [rec.] *Andrzej Uciecha, Ascetyczna nauka w "Mowach" Afrahata [= Ascetic teaching in Aphrahat's "Expositions"]*, *Studia i Materiały Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach* 3, Katowice: Księgarnia Św. Jacka 2002, 192 pp., „Hugoye. Journal of Syriac Studies” 11/2 (2008), s. 253–258.
- Wolff, H.W., *Anthropologie des Alten Testaments*, Berlin 1980.